

Незважаючи на всю складність ситуації влітку 1919 р., уряд Директорії УНР намагався вирішити проблеми робітництва. Позиції влади та політичних партій збігалися, адже всі говорили про зруйнованість робітничої організації, шляхи відновлення на засадах трудового принципу. На шпальтах часопису «Визволення» з'являлися повідомлення про заходи влади та установ для вирішення робітничих проблем. Крім того, в газеті відбиті приклади відбудови нормального життя трудового класу – організація самими робітниками праці, відкриття професійних союзів, скликання зборів робітників.

#### Джерела та література

1. Визволення: соціал-демократична газета. 1919.
2. Лозовий В. С. Кам'янецька доба Директорії УНР. URL: [http://tovtry.com/ua/history/statti/direktoria\\_unr.html](http://tovtry.com/ua/history/statti/direktoria_unr.html)
3. Реєнт О. П., Рекрут В. П. Нариси життя Літинщини 1917–1921 рр.: революційні події та повсякденність. Київ: Інст. іст. НАН України, 2017. 298 с.
4. Культура історичної пам'яті: європейський та український досвід / за заг. ред. Ю. Шаповала. Київ: ІПЕНД, 2013. 600 с.

*Драчук Юлія*

### МАРІЯ ВОЛОСЕВИЧ – УЧАСНИЦЯ ПЕРШОГО ЗИМОВОГО ПОХОДУ АРМІЇ УНР

*Анотація.* Доповідь присвячено Марії Волосевич, джерелом інформації про життя якої послужили публікації в закордонній періодиці української громади.

*Ключові слова:* Марія Волосевич, жіноча історія, некролог, Перший зимовий похід, армія УНР.

*Abstract.* This article is dedicated to Maria Volosevych, a source of information on life served by publications in the Ukrainian community overseas.

*Keywords:* Maria Volosevych, women's history, obituary, First Winter Campaign, Ukrainian People's Army.

Період Української Народної Республіки ознаменувався не тільки неймовірним національним підйомом, а й розвитком жіночого руху. Жінки залучалися та ставали активними учасницями більшості сфер життя держави, і військова справа не стала виключенням. Українські жінки воювали у різних формуваннях того періоду: Легіон українських січових стрільців, Галицька армія та армія УНР.

В українському вимірі жіночої історії відома невелика кількість імен, які стали частиною національно-визвольної боротьби українського народу у 1917–1921 рр. у лавах армії. Серед них: Харитина Пекарчук, Христина Сушко, Олена Степанів, Світлана Харченко, а також Марія Волосевич, вивчення біографії якої дасть змогу поглибити розуміння місця жінок у військовій історії української революції.

Життєвий шлях М. Ю. Волосевич дослідив В. Манзуренко у роботі «Героїчне життя Марії Волосевич», подавши досить детальну біографію жінки [3]. Частково згадується про непросте життя воячки у працях І. Скалькальської та Я. Середницького [5; 4].

Доповідь присвячена аналізу тексту некролога на смерть Марії Волосевич як одного з цінних інформативних джерел до конструювання життєпису воячки. Некролог було опубліковано в українському щоденнику «Свобода» 14 серпня 1990 р., що видавався у США [1]. Джерелом для нас також послужив матеріал із журналу пластового юнацтва «Юнак», що видавався у Канаді [6].

Вітчизняний джерелознавець С. Макарчук зараховує некрологи, так само як і автобіографії, щоденники, спогади та записки, до мемуарної літератури [2]. На прикладі М. Волосевич це джерело є чи не єдиним варіантом відомостей про жінку у відкритому доступі.

Передусім некролог розпочинається із сумної звістки – смерть Марії Юстимівни у м. Торонто [1, 4]. Повідомляється про процес панахиди та людей, які прийшли вшанувати пам'ять померлої: П. Бублик, О. Івахів, В. Марко, Ю. Головата, Ф. Цимбалюк та інші видатні громадяни міста.

Більшу частину некрологу займає висвітлення непересічної біографії М. Волосевич (Теріди). Вона народилася 19 серпня 1899 р. у Варшаві в родині військового, проте потім сім'я була змушена переїхати до м. Крем'янець, що на Волині [1, 4]. Марія розпочинає навчання у місцевій гімназії. Проте під час Першої світової війни її батько був мобілізований до війська, а мати з Марією переїхали до Києва [1, 4]. У 1917 р. дівчина закінчує гімназію та стає студенткою Вищих Жіночих Курсів.

Під час революційних подій вона не могла залишитися осторонь, тому вступила до агітаційно-освідомлюючого гуртка. Як відзначено у некролозі: «Вир революційних подій, зародження нової української держави захоплює молоду дівчину й запалює в ній бажання працювати для України» [1, 4]. Через деякий час вона вже працює в Генеральному Секретаріаті Освіти (уряд Центральної Ради): спершу була секретарем міністра, згодом керувала так званим «столом персонального складу» Міністерства [1, 4].

У січні 1918 р. М. Волосевич стає свідком події, яка завершила процес складного та суперечливого розвитку українського національно-визвольного руху – проголошення Четвертого Універсалу УЦР [6]. На початку 1919 р. на тлі наступу більшовиків Волосевич була запрошена на роботу у Штаб Правобережного Фронту, і згодом в культурно-освітній відділ Штабу Дієвої Армії Директорії УНР. На неї була покладена подвійна відповідальність: обов'язки урядовця для особливих доручень та зв'язкової внутрішньої служби [1, 4].

Уже в травні 1919 р. вона потрапила у вороже оточення більшовиків, приєдналася до антибільшовицького повстання, почала працювати у Повстанському Штабі [1, 4]. Саме ці події змусили Марію Волосевич подивитися на військову справу під іншим кутом. Вона розпочинає роботу в інспектурі 11-го полку 4-ї Сірої Дивізії та в нелегкі моменти сама йде у розвідку та надихає солдат на звершення власним прикладом. «Була вона й на тому фронті, де українська армія стримувала навалу трьох ворогів:

большевиків, денікінців і поляків, настала прикра хвилина, бо наші війська опинилися в так званому «трикутнику смерті», – так пише про це автор некрологу, на жаль невідомий [1, 4].

Ще одна яскрава сторінка життя Марії – участь у Першому Зимовому поході: «Її обов'язки були різні: працівниця канцелярії, зв'язкова, сестра-жалібниця, вона також читала воякам лекції з історії України, щоб протидіяти большевицькій пропаганді, що розраховувала на менш свідомих козаків. Два з половиною місяці Марія ділила важку долю легендарних вояків 1-го Зимового походу» [1, 4].

Після повернення до Крем'янця у липні 1920 р. жінка вийшла заміж за начальника штабу 2-ї Волинської дивізії Олександра Волосевича, уродженця Поділля. Під натиском більшовиків українська армія відступила за Збруч та подружжя опинилося в таборі інтернованих українських вояків. Саме там був заснований «Союз українок» – найбільша жіноча організація в Галичині. У тексті некролога зазначається, що Марія Волосевич була однією з членів-основоположниць і першою секретаркою союзу [1, 4]. У 1923 р., коли вона змогла виїхати до Крем'янця, аналогічна організація засновується і там. В подальшому це товариство займало важливі позиції у житті міста [3]. 1931 р. Волосевич стала головою філії Союзу Українок і займала це почесне становище аж до самої ліквідації Союзу в 1939 р. [3].

Через черговий більшовицький наступ та арешт чоловіка у 1939 р. Марія Юстимівна разом з сином Павлом змінює місце проживання. У м. Холм її обирають головою Союзу українок міста та околиці. З початком Другої світової Волосевич повертається додому, але це повернення було нетривалим, адже розпочинається нова окупація. Під час еміграції вона перебувала в Польщі, Словаччині та Німеччині, а з 1949 р. оселилася в Канаді [1, 4]. Довгі поневіряння ніяк не змінили її громадську позицію, тому невдовзі жінка стає членом Союзу українок Канади.

Усе життя вона продовжувала спілкування з ветеранами армії УНР, була членом різноманітних організацій та об'єднань, активною учасницею громадського життя української діаспори Торонто. Її заслуги на полі бою та в громадській діяльності були відмічені високими нагородами: Лицар Ордену «Залізного Хреста», Хреста «Симона Петлюри» та «Военного Хреста» [2].

Отже, проаналізувавши некролог на смерть Марії Волосевич (Теріди), можна сказати, що зазначений текст містить повну та різносторонню інформацію про життя та діяльність українки. Біографія жінки є прикладом непересічної мужності, незламності та героїчності. За своє життя Марія Юстимівна спробувала себе у ролі працівниці канцелярії, медсестри, зв'язкової, воячки армії УНР. Навіть знаходячись в еміграції, вона продовжувала боротися за права жінок та популяризувати українську культуру. Про її авторитет та активність свідчить також публікація в журналі українських пластунів «Юнак» 1987 р. [6].

Питання, розглянуті у запропонованому дослідженні, повністю не вичерпують всієї складності та різноманітності проблеми. Для більш повного та всебічного аналізу біографії М. Волосевич планується додавання свідчень більш широкої бази джерел.

## Джерела та література

1. Знову схиляємо прапори. *Свобода*. Український щоденник. 1990. 14 серпня. Ч. 154.
2. Макарчук С. Писемні джерела з історії України: курс лекцій. Львів: Світ, 1999. 351 с.
3. Манзуренко В. Героїчне життя Марії Волоосевич. Воєнна історія України. Волинь та Полісся: зб. наук. праць за матеріалами Всеукраїнської наукової військово-історичної конференції / Національний військово-історичний музей України. Київ. 2013. С. 299–301.
4. Середницький Я. Пані Льоля: втекти від більшовиків. Київ: Темпора, 2019. 428 с.
5. Скакальська І. Б. Громадський потенціал української інтелігенції Західної Волині (1921–1939 рр.). Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. 2015. Вип. 42. С. 77–81.
6. Степанюк С. Зустріч з ветераном визвольний змагань. *Юнак*. 1987. Квітень. Ч. II. 4(276).

## Галатир Віталій

### РОЛЬ Я. ТОКАРЖВСЬКОГО-КАРАШЕВИЧА В МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ ЩОДО ВІДНОВЛЕННЯ ДЕРЖАВНОСТІ В УКРАЇНІ У 1922–1924 рр.

*Анотація.* Висвітлено заходи Я. Токаржевського-Карашевича, керуючого міністерством закордонних справ Державного Центру Української Народної Республіки в екзилі на міжнародній арені щодо відновлення української державності протягом січня 1922 – вересня 1924 рр.

*Ключові слова:* Я. Токаржевський-Карашевич, Польща, Державний Центр, УНР.

*Abstract.* The events of Y. Tokarzhevsky-Karashevich, the head of the Ministry of Foreign Affairs of the State Center of the Ukrainian People's Republic in exile in the international arena, on the restoration of Ukrainian statehood during January 1922 – September 1924 are covered.

*Keywords:* J. Tokarzhevsky-Karaszewicz, Poland, State Center, UNR.

Окупація більшовиками Кам'янця-Подільського змусила українське військо та урядові структури 21 листопада 1920 р. покинути українську територію та виїхати до Польщі. Водночас утворюється Державний Центр УНР, який об'єднав виконавчі та законодавчі структури влади. Місцем перебування урядових структур до середини 1923 р. був Тарнів (Польща) [1, 290].

Органом, що мав швидко реагувати на ситуацію та поліпшувати міжнародне становище України й висвітлювати положення, в якому вона опинилася через агресію більшовицької Росії, було міністерство закордонних справ. Після розпорядження С. Петлюри з 12 січня 1922 р. до нього входили: міністр – О. Лотоцький (мав перебувати у Відні (Vien XV. Hacken), віце-міністр – Я. Токаржевський-Карашевич (у Варшаві (Alea Roz № 6, m. 9), радник міністерства – Кочерган (буковинець) директор департаменту – Дяконенко (галичанин), скарбник – Ворончук [2]. Уже з 9 лютого 1922 р. Я. Токаржевський-Карашевич обіймає посаду т. в. о. міністра закордонних справ, а з 12 лютого – керуючого міністерством закордонних справ.